

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

125. ÉVFOLYAM

2009

3

ARGUMENTUM KIADÓ

századi problémáival, ill. a korszak könyvkiadásának egyéb jelenségeivel foglalkoznak, kihagyhatatlan olvasmány.

PAVERCSIK ILONA

Schatz, Elena-Maria–Stoica, Robertina:
Catalogul colectiv al incunabilelor din România. București, 2007. CIMEC, 590 l.

A mindenkori Románia, követve azokat a nemzeti célokat, amelyeket a 18. század közepe táján fogalmaztak meg, mindig nagy hangsúlyt fektetett kulturális örökségének nyilvántartására, még inkább felmutatására. Ez a bemutatás mindig azt a célt is szolgálta, hogy bizonyítsa, Románia az európai kulturális kör része, a római időktől kezdődően a különféle államalakulatokba szétszóródott román nép kultúrája egységes, és ezért is egyesítendőek azok a területek, ahol román ember lakik. E nemzeti minimum következő és hatékony nemzetközi képviselő vezetette el Romániát az Európai Unióba. A nagy, egységes román nemzeti kultúra bemutatásához szükségesek voltak központi intézmények (múzeumok, könyvtárak, levéltárak), és ha ezt Bukarestben kellett létrehozni, akkor oda hordták a román államokban megtalált kulturális javakat. Ekkor nem törődtek azzal, hogy az egyes műtárgyak nem mindig, sőt gyakran nem, a románok kultúrájának emlékei. Ma már biztosan Romániáé is. Az ősnymtatvány-gyűjteményeknek is hasonló sorsuk volt. Nagyon sok ősnymtatvány a Kárpátokon kívül soha sem volt. Így a Ceaușescu-időben rendszeresen és tervezetten a bukaresti Nemzeti Könyvtárba, illetve az Egyetemi Könyvtárba szállították a köteteket Erdélyből, a Partiumból és a Temesvidékről is. Sajnos a bukaresti Egyetemi Könyvtár régi állománya a diktátor megölése körüli zűrzavarban a biztonsági szolgálatok túlkapásainak áldozatává vált (magyarul felégették). Miután nem készült előbb katalógus a régi állományról (csak helyben), nem tudjuk, hogy ténylegesen milyen nagy a veszteség.

Ma Romániában egyre nagyobb lendülettel hozzák nyilvánosságra a régi könyvállományok

katalógusait. Ezekről két kisebb közleményben már beszámoltam (MONOK István: *A szomszédos országokban folyó könyvtörténeti kutatásokról. Néhány figyelemreméltó katalógus (1978–1998).* = Magyar Könyvszemle 1999. 120–130.; Uő.: *Vingt ans de recherche sur la culture du livre dans le Bassin des Carpates.* = Revue française d'histoire du livre. Genève, 2001. Droz, 99–222.). Az ősnymtatvány-katalógusok megjelenését, illetve a kéziratban lévő segédletek elkészülésének folyamatát a jelen katalógus szerzői a kötet bevezetésében tekintették át. Feltűnő ebből, hogy a magyarországi kutatás milyen fontos katalizátorként működött ebben a folyamatban. Az első ilyen katalógus Szegeden jelent meg (Kulcsár Péter munkája Szentiványi Róbert cédulái segítségével: *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Batthyányanae.* Conscriptus Petro KULCSÁR. Szeged, 1965.), a dévai ferences könyvtár egy ősnymtatványa, illetve a nagyváradi Főszékesegyházi Könyvtár 8 kötete pedig az OSZK-ban megjelent katalógusokban (SZABÓ Henriette: *A dévai ferences rendház 1850 előtti könyvei. Katalógus.* Bp. 2002. /Nemzeti Téka/, illetve EMÖDI András: *A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya I.* Bp.–Nagyvárad, 2005. /A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei – Altbücherbestände ungarischer Bibliotheken im Karpatenbecken I./) tűnt fel.

A most kiadott, a mai Románia területén található ősnymtatványok közös katalógusa 1732 ősnymtatványt (1349 kiadás) vesz számba. Ezek nagyobb hányada mai is a Kárpátokon belül található. A bevezetőben Elena-Maria Schatz tételen felsorolja a gyűjteményeket, olykor regényes képzettársításokra alkalmas ajánló kisebb történeteket közöl ezek kialakulásáról. Így Nagyenyed esetében, ahol a városi múzeum könyvtárának története kapcsán Bethlen Gáborról, Martin Opitzról tesz említést (arról sajnos nem, hogy ez egy kálvinista kollégium volt), megemlíti, hogy a gyulafehérvári kollégiumot Apafi Mihály alapította újra Nagyenyeden, ahol 1752-ben egy 4700 kötetes gyűjtemény is kialakult. A történet – szemérmesen kihagyva, hogy azt a könyvtárat a románok 1849-ben porig égették – napjainkban folytatódik, a 22 ősnymtatvány eredetének

korrekt említésével (18-at Gróf Mikó Imre aján-dékozott a – bizony még mindig kálvinista – könyvtárnak 150 évvel ezelőtt).

Nem szándékozom az összes gyűjtemény történetét bemutatni, csak jelezni akartam, hogy a gyűjtemények rövid története összhangban áll azzal a ténnyel, hogy sajnos a mostani katalógus egyes tételeinek leírása nem közli a provenienci-jegyeket. Személyesen volt alkalmam erről beszélni a szerzőkkel. Ők elvégezték a munkát, szenzációs possessor-bejegyzés anyag van a kezükben. Sajnos a kiadásból a kiadó kihagyta. Részben igaz, hogy az egyes gyűjtemények régebbi katalógusai ezt közlik, ám az is tény, hogy a mai állomány felének sem jelent meg eddig nyomtatott katalógusa, és annak jelentős része is nagyon hibás leírásokkal, hibás tulajdonosi bejegyzés-közlésekkel (mint például a kolozsvári Egyetemi Könyvtár ősnymtatványainak katalógusa (MOSORA, Elena–HANGA, Doina: *Catalogul incunabulelor. Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca*. Cluj-Napoca, 1979. Editura Dacia.).

Nézzük, milyen gyűjteményekről van szó. Az előszó a városok mai román neveinek alfabetikus rendjében közli a gyűjtemények leírását (utalva az egységes Romániára), mi most történeti régiókként csoportosítjuk, ami talán jobban utal a mai Romániában található ősnymtatványok oda kerülésének történetére, illetve az ország művelődéstörténeti realitásaira. Moldva: 11 ősnymtatvány, Havaselve: 202 ősnymtatvány (ebből a bukaresti gyűjteményeknek közel fele erdélyi és temesvidéki provenienciájú), Partium: 17 ősnymtatvány, Temesvidék: 19 ősnymtatvány, Erdély: 1483 ősnymtatvány.

A szerzők gyakorlott ősnymtatvány-leírók. Schatz asszony már kiadta a román nemzeti könyvtár ősnymtatványainak katalógusát is (SCHATZ, Elena-Maria: *Catalogul colecției de incunabule*. București, 1995. Biblioteca Națională a României.). Az egyes tételek rövid leírása mellett minden, a nemzetközi gyakorlatban megszokott azonosító szám szerepel, és a tétel mindig utal a már előbb létező katalógus számára is. Ez azért nagyon fontos, mert – mint említettem – a kö-

tetben szereplő proveniencia-adatok csak ott találhatóak meg (már ha akkor és ott leírták, és főként helyesen írták le). Nem véletlenül térek vissza erre a kérdésre. A mostani katalógus kiadása (mellesleg 2008 decemberében jelent meg 2007-es évszámmal) előtt személyesen volt alkalmam néhány olvasati hibát javítani a kéziratban: a kántai iskola bejegyzései voltak. Csak az a két kötet (amelyről most nem derül ki, hogy melyik mai gyűjteményben őrzik, hiszen nem azonosítható ezzel a katalógussal) több érdekes kérdést vet fel, illetve sajátos erdélyi viszonyokra utal. A török kiűzése után, a Habsburg Birodalomba nagyfejedelemség ranggal integrált Erdélyben a katolikus egyház nagy lendülettel fogott befolyásának újra érvényesítéséhez. Erre éppen a Székelyföldön (Kánta ugye ma Kézdivásárhely része) nem volt nagy szükség, mert a székelyek jellemzően akkor is katolikusok maradtak, amikor Erdély magyar lakossága többségi kálvinista, illetve unitárius lett. A 18. századi ferences kántai iskola könyvtára, amikor gyarapítani kezdték, éppen az akkor ugyancsak elavult, írásképeben nehezen olvasható ősnymtatványokat kezdte el gyűjteni? Vagy a csíksomlyói anya kolostor gondolta úgy, hogy kellene az új iskolába könyveket átadni, és ilyen „modern” gondolatra jutottak? A kötetekben csíksomlyói bejegyzés egyébként nem szerepelt. Vagy egyszerűen a könyvhiány kényszerítette az iskola alapítóit, hogy ha más nincsen, a régebbi könyv is könyv, azt kell használni? Egyszóval, ha most a romániai ősnymtatványok közös katalógusában a tulajdonosi bejegyzéseket is olvashatnánk, számos hasonlóan érdekes, nyitott kérdésre bukkannánk.

Maga a katalógus szerkezetében is a nemzetközi modelleket követi. Előszó, kisebb gyűjtemény történetekkel, a katalógus használatában eligazító bevezetés, majd a katalógus rész, szerzői betűrendben haladva. Ezután a szokott mutatók: a kiadásban közreműködő személyeké, a nyomdászoké és nyomdahelyeké, időrendi mutató, illetve számos nemzetközi forgalomban lévő katalógussal a konkordancia. Jó összehasonlítási lehetőséget biztosít az a tény, hogy a mai Magyarország területén megtalálható ősnymtatványok

katalógusával (SAJÓ–SOLTÉSZ: *CIH*) is megjelent a konkordancia, ahogy a Hain, Hain–Copingier, a *GW* összevetést is megtaláljuk a kötetben.

A Sajó–Soltész modern, internetes változata, az Imrich Kotvan-féle katalógusok, (KOTVAN, Imrich: *Incunabula quae in bibliothecis Slovaciae asservantur. – Inkunábuly na Slovensku*. Martin, 1979. Matica Slovenská; KOTVAN, Imrich–FRIMOVÁ, Eva: *Incunabula quae Martini in bibliotheca nationali slovacae societatis Matica slovenské dictae asservantur. – Inkunábuly slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej v Martine*. Martin, 1988. Matica Slovenská.), a horvátországi helyzetet bemutató összeállítás (BADALIĆ, Josip: *Incunabula quae in populari re publica Croatia asservantur*. Zagreb, 1952.), és ez a mostani kötet közösen jó képet adnak az egykori Kárpát-medence, vagyis Magyarország könyves kultúrájának egy nem érdektelen részéről.

MONOK ISTVÁN

A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya. Katalógus. Összeállította: EMÖDI András. **I. Ősnyomtatványok, XVI. századi nyomtatványok, Régi Magyar Könyvtár.** Bp.–Nagyvárad, 2005. Akadémiai Kiadó–Egyházmegyei Könyvtár–Országos Széchényi Könyvtár, XLVI, 295 l.; **II. XVII. századi nyomtatványok.** Bp.–Nagyvárad, 2008. Országos Széchényi Könyvtár–Egyházmegyei Könyvtár, XXIV, 447 l. /A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei 1–2./

A Monok István nevével fémjelzett szegedi alapítású könyves műhely könyvsorozatainak kínálata újabb, sokat ígérő kötetekkel gyarapodott, amikor megjelent „A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei” sorozat első két kötete, a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állományának katalógusa. A katalógus szerkesztője, Emödi András már több önálló kötetben és tanulmányban foglalkozott a nagyváradi katolikus intézmények régi könyveivel, az egyes állományrészek illetve gyűjtemények értékes könyvanyagának feltárásával.

Az ismertetésre váró legújabb két kötet ezúttal nem könyvtártörténeti vagy gyűjteményszerkezeti elemzést ad, hanem részletes, korszerű szempontok szerint felépített katalógust. A katalógusok megszerkesztésének időbeli határai teljesen korrektek és arányosak, az első kötet az ősnyomtatványok, a 16. századi külföldi nyomtatványok és a teljes RMK anyag címléírásait adja közre, a második kötet pedig a 17. századi külföldi nyomtatványok katalógusát kínálja. A katalógus igényeinek megfelelően a kötetekhez csak rövid előszó ad eligazítást, amely a gyűjtemények helyét, kialakulását, számokban kifejezhető összetételét foglalja össze, majd útmutatót nyújt a katalógus használatához.

A két kötetben feldolgozott gyűjtemény önálló katalogizálása azért is érdekes, mert nem évszázadok óta egy helyen őrzött koherens könyvtári anyagról van szó, hanem több, az egyházmegye területén őrzött könyvgyűjtemény összevonásával, 1998-ban keletkezett gyűjtőkönyvtárról, amelyet 2000 és 2002 között az egyházmegye területén lévő plébániai könyvtárak anyagával is bővítettek. Ugyancsak belekerült a katalógusba az egyházmegye területén működő kapucinus rend gyűjteménye is (a premontrei rendnek a második világháború pusztításai után megmaradt anyagát továbbra is a rend kezeli). Sajnálatos módon nem katalogizálhatták a bukaresti Nemzeti Könyvtár által kiemelt 87 tételnyi anyagot, ennek a gyűjteményrésznek a leírása a bukaresti ősnyomtatvány- illetve antikva-katalógusban található.

A címléírások felépítése – kisebb eltérésekkel – követi a régi könyvek katalogizálására a 80-as években kidolgozott szempontrendszert, a kiadványok azonosítására a szerző felhasználta a legfontosabb külföldi nyomtatott illetve – főleg a második kötetben – elektronikus katalógusokat és bibliográfiákat. A katalógus egyben megbízható példányleírás is, részletes ismertetést nyújt a könyvek kötéséről, a tulajdonosi bélyegzőkről illetve possessor-bejegyzésekről. A kötetek használatát többféle mutató segíti, úgymint nyomdahelyek, nyomdászok és kiadók mutatója, possessor-mutató és az első kötetben időrendi mutató is, a második kötet pedig az Egyházmegyei

TARTALOM

<i>Lauf Judit</i> : Bécs és Sopron középkori liturgikus gyakorlatának összefüggései a soproni kódextöredékek alapján	273
<i>Farkas Gábor Farkas</i> : A magyar Kopernikusz. Rövid áttekintés a Kopernikusz-példányok sorsáról a Kárpát-medencében	305
<i>Debreczeni Attila</i> : Tudományok, literatúra, nemzeti karakter. A <i>Mindenes Gyűjtemény</i> programja	323
<i>Bartók István</i> : Sylvester János <i>Grammatica Hungarolatinája</i> mint tankönyv Debrecenben a 18–19. században	344

KÖZLEMÉNYEK

<i>Borsa Gedeon</i> : Az első szebeni nyomda történetéhez	357
<i>Szentmártoni Szabó Géza</i> : Wesselényi Ferenc ismeretlen könyvecskéje 1585-ből (Pótlás az RMNy-hez)	361
<i>Kakucska Mária</i> : Jenei G. István emlékkönyvéről	363
<i>Oláh Róbert</i> : Újtestamentumok ifjabb Köleséri Sámuel hagyatékában	364
<i>Hegyi Ádám</i> : Szatmárnémeti Pap István és Biró Mihály levelei a nagykárolyi nyomda ügyében	368

FIGYELŐ

<i>Weeber Tibor</i> : Csontos-émlékkiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban	373
<i>Németh S. Katalin</i> : Újabb soproni helytörténeti kiadványok	380
<i>Dede Franciska</i> : A nyomtatás nyelvei. Histoire et civilisation du livre	385

SZEMLE

Kollárová, Ivona: Vydavárelia v 18. storočí. Trilógia k dejinám typografického média. Bratislava, 2006. (<i>Pavercsik Ilona</i>)	391
Schatz, Elena-Maria-Stoica, Robertina: Catalogul colectiv al incunabilelor din România. București, 2007. (<i>Monok István</i>)	394
A Nagyvárad-i Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya. Katalógus. Összeállította: Emődi András. I. Ősnyomtatványok, XVI. századi nyomtatványok, Régi Magyar Könyvtár. Bp.–Nagyvárad, 2005. II. XVII. századi nyomtatványok. Bp.–Nagyvárad, 2008. /A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei 1–2./ (<i>Németh S. Katalin</i>)	396
Velencei Katalin: A Székesfehérvári Püspöki Könyvtár 1601 előtti nyomtatványainak katalógusa. Bp.–Székesfehérvár, 2008. (<i>Farkas Gábor Farkas</i>)	398
Klimeková, Agáta–Augustínová, Eva–Ondroušková, Janka: Bibliográfia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia. Slovenská Národná Retrospektívna Bibliográfia. Vol. 1–6. Martin, 2008. (<i>Kovács Eszter</i>)	400